

MAKTAB MUSIQA MADANIYATI TA'LIMIDA JAMOAVIY AYTIM VA MUSIQA SAVODXONLIGI FAOLIYATLARI

Ibodov Sardorbek To'xtasin o'g'li
Yunus Rajabiy nomidagi
O'zbek milliy musiqa san'ati instituti
1-bosqich talabasi

Annotatsiya: maqolada umumiy o'rta ta'lim tizimida jamoaviy aytim va musiqiy savodxonlik faoliyatlarning o'rni, ahamiyati va ularning mantiqan o'zaro bog'liqligi, shuningdek o'ziga xos xususiyatlari hususida fikr-mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, musiqa faoliyati, faoliyat bosqichlari, ta'lim mazmuni, musiqa savodxonligi, pedagogik vazifalar, cholg'u asboblari, musiqa tarbiyasi, ijrochilik malakalari.

Yosh avlodni har tomonlama voyaga yetkazishda, barkomol inson qilib tarbiyalashda musiqa madaniyati darslari faoliyatlarining o'rni va ahamiyati benihoyat kattadir. Zero, musiqa tarbiyasining mazmuni serqirra bo'lib, faoliyatlar asosiy o'rinni egallaydi. Shu bois, musiqiy ta'lim mazmuni va uslubida bir xillikdan voz kechish dars tarkibidagi musiqa faoliyatini o'ziga xos bo'lgan zamonaviy tashkil etish hayotiy misollar bilan boyitib borishni taqozo etadi.

Bugungi kunda "Umumiy o'rta ta'lim tizimida ilg'or xalqaro tajriba va jamiyatning zamonaviy talablariga muvofiq sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish, o'quv-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ta'lim xizmatlari bozorida raqobatni rivojlantirish orqali umumiy o'rta ta'limni yangi bosqichga olib chiqish zarur" [1].

Hozirgi zamon ta'lim tizimini rivojlantirish va uni jahon andozalari darajasiga olib chiqish ta'lim sohasining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Respublikamizda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun qabul qilinib, barcha o'quv fanlari qatori, musiqa madaniyati fani uchun ham zamon talabi asosida yangi milliy o'quv dasturi yaratildi.

Maktab o'quvchilariga musiqa ta'limi berish bilan bir qatorda, uning badiiy ijodkorlik qobiliyatini o'stirish, vokal-xor malakalarini rivojlantirish, musiqani idrok etish, musiqiy savodxonligi, ritmik jo'r bo'lish kabi mahoratlarini oshirish "Musiqqa madaniyati" fani dasturida alohida uqtirilgan. Boshlang'ich sinflarda musiqa ta'limining poydevori

quriladi. Unda musiqaga oid barcha bilimlar (xor bo'lib kuylash, musiqa savodi, musiqa tinglash, musiqaga xos harakatlar bajarish, cholg'u asboblari ritmik jo'r bo'lish) beriladi.

Zamonvaqiy musiqa madaniyati fani mashg'ulotlari o'quvchilarning yosh xususiyatlari va ruxiyatiga mos ravishda ashula aytish, musiqa janrlari, musiqa nazariyasi tarixi va boshqalar yuzasidan suhbatlar, munozaralar uyushtirish, muommoli vaziyatlar yaratish notaga qarab kuylash, cholg'u asboblarni chalish, musiqaga ritmik jo'r bo'lish, musiqali topishmoqlarni qamrab olib, mazmun jihatdan bolalarni qiziqitira olish kerak.

O'zbekistonga hos milliy qadriyatlar, an'analar, xalq ijodi, musiqa bolalarning idrok etish qobiliyati darajasida sekin-asta, bosqichma-bosqich tatbiq etish nazarda tutiladi. Milliy shiuv dasturida Tkiritilgan asarlar, musiqa repertuari o'quvchilarda jonajon Vatanga

muxabbat, mehnatsevarlik, tabiatni e'zozlash, do'stlik, xamjixatlik rahm-shavqat kabi xislar musiqiy obrazlar orqali idrok etishga qaratilgandir.

Ma'lumki, musiqa tarbiyasining ilk kurtaklari oilada shakllantiriladi.. Bog'chada boshlangan tizimli musiqa tarbiya vazifalari birinchi sinfda davom ettirilishi kerak. Bolalarda musiqiy his-tuyg'uni shakllantirish, turli harakterdagi musiqalarga qiziqish va ta'sirchanlikni tarbiyalash, musiqiy idrokni rivojlantirish, o'zbek xalqining mumtoz kuylariga muxabbat uyg'otish kabilar mazkur sinfda o'tiladigan musiqa darsining asosiy vazifalaridir.

Dars jarayonida quyidagi ijrochilik malakalarini shakllantirish zarur: ovozni ijroga to'g'ri shakllantirish, musiqa ostida ritmik harakatlarni ifodali bajara olish, cholg'u asboblarni tovush tembiriga ko'ra ajrata bilish va ularni aniq uslublarda, bolalar cholg'u asboblarda chalish o'rgatish.

Vokal va xor malakalari alohida ahamiyat kasb etadi. Jamoaviy aytim dagi holat: o'tirib kuylaganda qo'llar, tizzalar ustiga qo'yiladi. Turib kuylaganda esa qo'llar ikki yonga erkin tushiriladi. Gavda va bosh zo'riqtirmasdan to'g'ri tutiladi. Nafasni xamma bilan birga, ko'krak yelkalarni ko'tarmasdan, shovqinsiz nafas olish lozimligi uqtiriladi.

Qo'shiq kuylaganda musiqa cholg'usiga, asarning ijro sur'ati va dinamik tuslarga rioya qilishga o'rgatish ham muhim. Qo'shiq matni so'zlarini aniq va tushunarli qilib talaffuz etish. Kuylayotganda dirijyorlik ishoralariga amal qilish asar badiiy ijrosini ta'minlashga yordam beradi.

Qo'shiq kuylash quyidagi metodik ko'rsatmalarga risoya qilish lozim.

- baqirib, kuchayib, ashula aytishga yo'l qo'ymaslik, bolalarning o'ziga xos tiniq ovozda aytishlariga erishish;
- bolalar ovozigina noqulay tonliklarda kuylattirmaslik;
- dars davomida beto'xtov qo'shiq kuylayvermaslik.
- noqulay tonlikdagi qo'shiqlarni qulay tonlikka ko'chirib (transpozitsiya) qilish.

O'quvchilarni ikki ovozga ajratgandan keyin, ularni guruhlariga bo'lish maqsadga muvofiq. Har bir ovoz guruhining alohida kuylash malakalarini egallashi o'quvchalarni ko'p ovozlik jamoaviy aytimiga tayyerlab boradi va ularda mustakillik tuyg'usini tarbiyalaydi. O'quvchilarga milliy o'quv dasturidagi qo'shiqlarni kuylashga kirishishdan avval, albatta ovozlarni sozlash uchun aytim mashqlari o'tkaziladi. Asarni kaysi tonlikda yozilganligini aniqlab, tovushlarni kuylatish lozim.

Ovoz va tinglash qobiliyatlarni rivojlantirish uchun qulay tovushlardan boshlab bir yoki ikkita mashqlar kuylattiriladi. Musiqiy-ijodiy faoliyatda esa bolalarni turli oxanglardan kuy yaratishga undash: biror kichik kuylarni boshlab, davomini kuylab berish, kichik she'r parchasiga mos musiqa "bastalash" ga undash mashg'ulot mazmunini boyitishga xizmat qiladi.

Musiqa savodxonligi bosqichida o'quvchylar:

- baland, past va o'rtacha tovushlar (registrarlar) xaqidagi tushunchalarni o'zlashtirishi;
- notalar yozuvini avval grafik chiziqlarida, so'ng esa nota chiziqlarida, skripka kaliti, notalarning nomini aytib kuylay olishi;
- tovushlar cho'zimini, uzun-qisqaligini bilish, notalarning yozilishi va kuylarini bilishi;
- eng oddiy sur'at va tuslarning kuylash darajasini bilish.
- dinamik belgilarni ajrata bilish.
- major va minor tonligi haqida ma'lumot va tushunchaga ega bo'lishi talab etiladi.

Xullas, musiqa madaniyati darslarida musiqiy faoliyatlarning ahamiyati va o‘rni muhim bo‘lib, barcha faoliyatlarni amalga oshirishda o‘zaro mantiqiy bog‘liqlikni ta‘minlab, o‘quvchilarning musiqiy madaniyatini rivojlantirishga e‘tibor qaratilsa, shubhasiz, ta‘lim samaradorligini oshirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 26 noyabrdagi PQ–3296–sonli “Zamonaviy maktab”larni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. <http://uza.uz/posts/3296>
2. Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasidan leksiyalar kursi (tezislar). D. Omonullayev. - T., 1990.- 87 b.
3. Мустафаев Б. И. Некоторые вопросы развития профессиональных навыков учителя музыкальной культуры // Academy. – 2020. – №. 11 (62). – С. 47-50.
4. Мустафаев Б. Restoration of the System of Music Education in Uzbekistan in 1920 1940 Years // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
5. Мустафоев Б. И. Особенности уроков музыки в общеобразовательных школах // Достижения науки и образования. – 2019. – №. 1 (42). – С. 46-48.
6. Мустафоев Б. И., Самиева М. А. БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ // European science. – 2021. – №. 2 (58). – С. 26-28.
7. Мустафаев Б. И., Нуруллаев Б. Г. ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ // Academy. – 2021. – №. 3. – С. 45-47.
8. Мустафаев Б. МУЗЫКАЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АБДУРАУФА ФИТРАТА // Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 361-364.
9. Мустафаев Б. И. СОДЕРЖАНИЕ МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ В 70-Е ГОДЫ XX ВЕКА // Наука и технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2.
10. Мустафаев Б. MUSIQA MADANIYATI FANI O ‘QITUVCHILARINI INNOVATSION FAOLIYATGA YO ‘NALTIRISH // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 34. – №. 34.
11. Мустафаев Б. UMUMIY O‘RTA TA‘LIM TIZIMI ISLOHOTLARIDA MUSIQA MADANIYATI // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
12. Мустафаев Б. И., Нуруллаев Б. Г. ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ // Academy. – 2021. – №. 3 (66). – С. 45-47.
13. Mustafоеv B. I., Samieva M. A. BUKHARA ANCIENT MUSIC GROUPS-A MEANS OF EDUCATION. – 2021.
14. Мустафаев Б. MUSICAL LITERACY IS A FACTOR OF FORMATION OF CULTURAL FUNDAMENTALS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS // ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 34. – №. 34.

15. Мустафаев Б. СОДЕРЖАНИЕ РЕФОРМЫ ВОСПИТАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 45-50..
16. Мустафаев Б. Роль Бухарских народных песен в эстетическом воспитании учащихся, музыкальное воспитание учеников-подростков средствами макома //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2024. – Т. 45. – №. 45.
17. МУСТАФАЕВ Б. ВОССТАНОВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В 20-Е ГОДЫ XX ВЕКА //International conference on multidisciplinary science. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 211-214
18. Б. Мустафаев НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ- ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2023
19. Мустафаев Б. “БУХОРО ШАШМАҚОМИ”–УЛКАН МАЪНАВИЙ ХАЗИНА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
20. Мустафаев Б. УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МУСИҚИЙ ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
21. Мустафаев Б. ЎҚУВЧИ-ЁШЛАР МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИДА КИТОБХОНЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
22. Мустафаев Б. БАРКАМОЛ АВЛОД МУСИКА МАДАНИЯТИНИ ТАРБИЯЛАШДА ИСЛОҲОТЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23..
23. Мустафаев Б. БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА МУСИҚИЙ САВОДХОНЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИДА МАНТИҚИЙ ФИКРЛАШ ВА БАҲОЛАШГА ЎРГАТИШ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23..
24. Мустафаев Б. “БУХОРЧА” ВА “МАВРИГИ” МУСИҚИЙ ТУРКУМЛАРИ ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ, МАЪНАВИЙ–МАЪРИФИЙ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
25. Мустафоев Б. И., Авлиякулов У. У. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ //European science. – 2021. – №. 2 (58). – С. 23-25.
26. Mustafaev B. FROM THE HISTORY OF MUSIC EDUCATION AND PEDAGOGICAL SYSTEM ACTIVITY IN UZBEKISTAN IN THE 1950s-1970s //Academia Science Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 1007-1012.
27. Mustafoyev B. TA'LIM ISLOHOTLARI MAZMUNIDA YOSH AVLOD MUSIQA MADANIYATI TARBIYASI //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 60-66.
28. Ibragimovich B. M. THE SYSTEM OF MUSICAL EDUCATION IN UZBEKISTAN AT THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2024. – Т. 12. – №. 2. – С. 238-241.
29. Ражабов, Тухтасин Ибодович. "тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр." *Наука, образование и культура* 3 (47) (2020): 61-63.

30. Ражабов, Тухтасин Ибодович, and Уктам Расулович Ибодов. "Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки." *Вестник науки и образования* 21-2 (99) (2020): 55-58.
31. Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. *Miasto Przyszłości*, 33, 167-176.
32. Ражабов, Тухтасин Ибодович. "Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников." *Вестник науки и образования* 5-2 (83) (2020): 34-37.
33. Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. *Наука, техника и образование*, (2-2 (77)), 84-86.
34. Ражабов, Д. З., & Ражабов, Т. И. (2018). Формирование и развитие узбекской народной лирики. In *Международная образовательная деятельность как фактор развития и сотрудничества высших учебных заведений в современном поликультурном мире* (pp. 207-212).
35. Ражабов, Т. (2023). О 'zbek bolalar musiqiy o 'yin folklorining mavzuyiy tasnifi. *Общество и инновации*, 4(5/S), 340-345.
36. Тўхтасин, Р. И. (2022). ЎЗБЕК ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИ ВА ИЖРОЛАРИ ХАҚИДА. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, (Special issue), 64-71.
37. Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). MUSIQA MADANIYATI TA'LIMIDA MUSIQIY SAVODXONLIK FAOLIYATINING TUTGAN O 'RNI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(10), 423-431.
38. Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). 5-7-SINF o 'quvchilarini xalq og 'zaki ijodi vositasida musiqaga qiziqishini takomillashtirish metodik muammo sifatida. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 2(10), 392-400.
39. Rajabov, To'xtasin Ibodovich, and Oktam Rasulovich Ibodov. "O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi." *IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI* 1.6 (2021): 139-145.
40. Rajabov, T. (2022). UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA O 'ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O 'RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(21), 21-31.
41. Istat, Muminovna Raxmanova, and To'xtasin Rajabov Ibodovich. "O 'QUVCHILAR MUSIQA TARBIYASIDA BUXORO FOLKLOR QO 'SHIQLARIDAN FOYDALANISH." *Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi 2.2* (2024): 224-232.
42. Ibodovich, To'xtasin Rajabov. "BOSHLAG 'ICH (1-4 SINFLARDA) MUSIQA TINGLASH FAOLIYATINING PEDAGOGIK AHAMIYATI." *Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi 2.2* (2024): 214-223.